

Rwanda, that's in Africa isn't it?

Een onderzoek naar het falen van de Verenigde Naties in de preventie van de Rwandese genocide.

Naam: Ivo van Arendonk

Studentnummer: 5929679

Begeleider: Frank Gerits

Bachelor Eindwerkstuk Geschiedenis

8038 woorden, exclusief afbeeldingen, afkortingenlijst, blokcitaten, inhoudsopgave, literatuurlijst, titels en voetnoten.

Abstract

In deze scriptie wordt de rol van de VN-Veiligheidsraad bij de preventie van de Rwandese genocide onderzocht. Daarbij staat de informatietoever over de oplopende spanningen centraal. In deze scriptie zijn rapporten van de VN-vredesmissie in Rwanda geanalyseerd op waarschuwingen over een verslechterende veiligheidssituatie en oplopende spanningen. Vervolgens is gekeken naar de verwerking van deze waarschuwingen door de Veiligheidsraad. Uit dit onderzoek blijkt dat de Veiligheidsraad beschikking had tot informatie over oplopende spanningen in Rwanda, maar dat zij de situatie veel rooskleuriger presenteerden. Daarmee heeft de Veiligheidsraad nagelaten om de vele zorgwekkende berichten van de vredesmissie serieus te nemen en heeft het gefaald in het voorkomen van de Rwandese genocide.

Inhoudsopgave

Afkortingenlijst	4
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Historische context	10
1.1 De geschiedenis van het conflict	10
1.2 De inzet van de VN in Rwanda	12
Hoofdstuk 2: De <i>situation reports</i> van UNAMIR	15
2.1 Analyse van de <i>situation reports</i>	15
2.2 <i>Early warnings</i> in de <i>situation reports</i>	21
Hoofdstuk 3: De vergaderingen van de VN-Veiligheidsraad	23
3.1 Vergadering van 6 januari 1994	23
3.2 Vergadering van 17 februari 1994	25
3.3 Vergadering van 5 april 1994	26
3.4 Verwerking van de <i>early warnings</i> door de Veiligheidsraad	28
Conclusie	30
Literatuurlijst	33

Afkortingenlijst

BBTG	Broad Based Transitional Government
CDR	Comite de Difense de la Revolution
DPKO	Department of Peacekeeping Operations
OAU	Organization for African Unity
MRND	Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement
RGF	Rwandan Government Forces
RPF	Rwandan Patriotic Front
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNOMUR	United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda
VN	Verenigde Naties

Inleiding

'Opnieuw vroeg ik talloze keren vergeefs om hulp. Erger, landen trokken hun blauwhelmen terug. Ik bleef over met 454 Afrikaanse en 11 Canadese soldaten', vertelde generaal buiten dienst Roméo Dallaire op 10 december 2019 aan het Algemeen Dagblad.¹ Dallaire diende als commandant van de vredesmissie van de Verenigde Naties in Rwanda tijdens de Rwandese genocide. Vijftientig jaar na dato voelt hij nog steeds de gevolgen van deze gebeurtenis en de nalatigheid van de Verenigde Naties om de mensen van Rwanda te beschermen: 'Het was afschuwelijk. Wat daar gebeurde was een aanslag op de menselijkheid.'² De twee grootste bevolkingsgroepen van Rwanda, de Hutu en de Tutsi, leefden al jaren in spanning. Daarom hadden de Verenigde Naties (hierna: VN) op 5 oktober 1993 goedkeuring gegeven voor een vredesmissie in Rwanda: *United Nations Assistance Mission for Rwanda* (hierna: UNAMIR).³ Deze missie moest bijdragen aan de stabiliteit van Rwanda, maar kreeg daarvoor slechts 2500 militairen en beperkte middelen tot haar beschikking. Machteloos moesten zij toekijken hoe Rwanda verviel in etnische en politieke spanningen.⁴ Na de dood van de Hutu-president Habyarimana op 6 april 1994 escaleerden deze spanningen. Extremistische Hutu-milities en gewone burgers gingen samen op pad met slechts één doel: het vermoorden van zo veel mogelijk Tutsi en gematigde Hutu. Na honderd dagen van bruto geweld hadden ruim 800.000 Rwandezers de dood gevonden.⁵

Op 16 december 1999 presenteerde een onafhankelijke commissie een rapport over de acties van de VN tijdens de genocide van Rwanda, waarin ze de fouten van de VN aanstipten.⁶ De VN-Veiligheidsraad is verantwoordelijk voor het bewaren van wereldwijde veiligheid en had in Rwanda gefaald in het behalen van deze doelstelling.⁷ De vredesmissie had een te beperkt mandaat en een groot tekort aan middelen om het land te kunnen stabiliseren. Toen de genocide uitbrak werd de ernst van de situatie te laat ingezien en daardoor te laat ingegrepen.⁸ De beperkte omvang van de vredesmissie liet al zien dat er

---

¹ Hans van Zon, 'De blauwhelm die de duivel ontmoette in Rwanda', *Algemeen Dagblad*, 10 december 2019.

² Ibidem.

³ Resolutie 872 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 5 oktober 1993.

⁴ Michael N. Barnett, *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda* (Ithaca 2012), 1.

⁵ Ibidem, 2.

⁶ *Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda*, 16 december 1999.

⁷ Artikel 24 van het Handvest van de Verenigde Naties.

⁸ *Report of the Independent Inquiry*, 35.

weinig bereidheid was binnen de internationale gemeenschap om serieus betrokken te raken bij Rwanda. Daarnaast was er bij de Veiligheidsraad niet voldoende informatie bekend over de situatie. Dit kwam doordat de informatie die UNAMIR aanleverde pas na veel omwegen op de tafel van de Veiligheidsraad verscheen. Jacques-Roger Booh-Booh en Roméo Dallaire, respectievelijk het hoofd en de militaire commandant van UNAMIR, stuurden hun rapporten naar het *Department of Peacekeeping Operations* (hierna: DPKO). Zij lichtten vervolgens de secretaris-generaal van de VN in, de Egyptenaar Boutros Boutros-Ghali. Boutros-Ghali schreef daarover een evaluatierapport, wat hij presenteerde aan de Veiligheidsraad.⁹

Ook historici, zoals Linda Melvern en Michael Barnett, hebben de rol van de VN in Rwanda onderzocht.¹⁰ Zij komen tot vergelijkbare conclusie als het evaluatierapport uit 1999, namelijk dat de Veiligheidsraad tekort heeft geschoten in de preventie van de genocide. Zij zien ook het gebrek aan bereidheid van de Veiligheidsraad om serieus betrokken te raken in Rwanda als belangrijkste oorzaak voor het falen van de VN. Niemand nam de dreiging in Rwanda serieus en niemand wilde zijn vingers branden aan het conflict. UNAMIR werd opgericht om enige betrokkenheid met het conflict te tonen, maar werd niet voldoende bewapend en bemand om ook daadwerkelijk een rol te spelen in Rwanda. Arthur Klinghoffer betoogt juist dat na de Koude Oorlog mensenrechten en humanitaire interventie hoog op de internationale agenda stonden.¹¹ Overal op de wereld waren organisaties als de VN en Artsen Zonder Grenzen aanwezig om vrede en veiligheid te bewaken. Deze doelen en idealen waren echter verder gevorderd dan de beschikbare juridische en materiële mogelijkheden. Hij zag Rwanda als voorbeeld waarbij het falen van de VN eerder te wijten is aan een gebrekkig mandaat dan aan een gebrek aan intentie. Ook Fred Grünfeld en Anke Huijboom hebben het falen van de Veiligheidsraad bestudeerd.¹² Zij gaan ook in op de waarschuwingen die de Veiligheidsraad had moeten herkennen als signalen voor een uitbrekende genocide. Zij gebruiken hierbij documenten van onder andere Human Rights Watch, de Belgische Senaat en latere interviews met prominente Rwandezen. Daarbij komen ze tot de conclusie dat de

---

⁹ *Report of the Independent Inquiry*, 47.

¹⁰ Linda Melvern, *A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide* (Londen 2005); Linda Melvern, 'The Security Council: Behind the Scenes', *International Affairs* 77 (2001) 1, 101–111; Barnett, *Eyewitness to a Genocide*; Michael N. Barnett, 'The UN Security Council, Indifference, and Genocide in Rwanda', *Cultural Anthropology* 12 (1997) 4, 551–578.

¹¹ Arthur Klinghoffer, *The International Dimension of Genocide in Rwanda* (Londen 1998).

¹² Frederik Grünfeld en Anke Huijboom, *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders* (Leiden 2007).

VN de hele signalen over de verslechterende situatie in Rwanda negeerden en uiteindelijk te laat de dreiging herkenden.

Zowel de VN zelf, als de wetenschappelijke literatuur, zijn het eens over het feit dat de VN heeft tekortgeschoten bij de preventie van de Rwandese genocide. Zij maken echter vooral gebruik van latere rapporten en interviews die plaatsvonden na de genocide. Om acties van de Veiligheidsraad te analyseren is het juist van belang om te kijken naar de specifieke informatie die de Veiligheidsraad daadwerkelijk tot haar beschikking had in 1994. Alleen dan kan er een oordeel geveld worden over het optreden van de VN in Rwanda. Daarom zal in dit onderzoek de vraag centraal staan: *was de VN-Veiligheidsraad voldoende op de hoogte over de oplopende spanningen in Rwanda voorafgaand aan de Rwandese genocide?*

Om een antwoord te geven op deze vraag, is eerst gebruik gemaakt van de memoires van Luitenant-Generaal Roméo Dallaire om een beeld te krijgen van de totstandkoming van UNAMIR en de problemen die werden ondervonden tijdens de voorbereiding van de missie en tijdens het opereren. Daarna is er gebruik gemaakt van de gedigitaliseerde *situation reports* die de commandanten van UNAMIR verstuurd naar het DPKO in New York. Hierin is gezocht naar waarschuwingen over de oplopende spanningen in Rwanda in de aanloop naar de genocide. Hierbij is vooral ook gekeken naar hoe UNAMIR de situatie in Rwanda beoordeelde, welke zorgen werden uitgesproken en hoe zij de Veiligheidsraad op de hoogte hielden van de situatie in Rwanda. Dit onderzoek focust zich specifiek op het handelen van de VN in de aanloop naar de genocide, dit betekent dat er gebruik is gemaakt van 25 *weekly situation reports* die tussen 25 oktober 1993 en 5 april 1994 werden verstuurd. Vervolgens heeft dit onderzoek gebruik gemaakt van de vele gedigitaliseerde archieven van de Verenigde Naties. Hiermee is toegang verkregen tot de notulen van drie vergaderingen van de VN-Veiligheidsraad over de situatie in Rwanda, die plaatsvonden op 6 januari, 17 februari en 5 april 1994. In deze documenten is gezocht naar hoe de aangeleverde informatie van UNAMIR werd geïnterpreteerd door de Veiligheidsraad, hoe er over werd gesproken en hoe eraan werd gehandeld.

Voor internationale organisaties als de VN, bestaat *conflict management* uit vier aspecten: capaciteit, belangen, betrokkenheid en informatie.¹³ In de wetenschappelijke literatuur worden vooral de eerste drie aspecten besproken. Daarom gaat dit onderzoek in op het vierde

---

¹³ Howard Adelman en Astri Suhrke, *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience: Early Warning and Conflict Management* (Kopenhagen 1996).

aspect: de beschikbare informatie bij de Veiligheidsraad. De VN maakt gebruik van zogenaamde *early warning mechanisms*, waarmee waarschuwingen over oplopende conflicten worden verwerkt. In zijn boek *The Transformation of UN Conflict Management: Producing images of genocide from Rwanda to Darfur and beyond* beschrijft Touko Piiparinen hoe *early warnings* worden behandeld door de VN.¹⁴ Dit wordt enerzijds beïnvloed door concrete structuren, zoals het document *An Agenda for Peace*, waarin wordt vastgelegd hoe de VN moet acteren in conflictgebieden en dus de perceptie en indicatie van dreigingen vastlegt.¹⁵ Anderzijds spelen menselijke capaciteiten een rol. In hoeverre zijn mensen in staat om elk conflict op de wereld volledig te begrijpen en op te lossen? Elk conflict heeft andere sociale, etnische, politieke en economische aspecten, waardoor elk conflict een andere aanpak vereist. Zelfs een internationale organisatie als de VN heeft geen ongelimiteerde middelen en mankracht. Operaties uit het verleden bestuderen en herhalen kan dan ook gevaarlijk zijn, omdat er geen garantie is dat elk conflict zich hetzelfde ontvouwt. Daarom is ook de presentatie van de dreigingen van belang voor de perceptie van de dreiging. Het *early warning mechanism* werkt enkel en alleen als enerzijds de waarschuwingen over het conflict op de juiste manier en op het juiste moment wordt geïndiceerd, en anderzijds er adequaat wordt gereageerd bij de eerste waarschuwingen.¹⁶ De VN analyseert veel verschillende soorten *early warnings*. Sommige rapporten komen dagelijks, andere wekelijks of jaarlijks. Deze rapporten bestaan onder andere uit kaarten, statistieken en nieuwsberichten. Het DPKO is slechts één van de vele organen van de VN die dergelijke rapporten ontvangt. In de *Operations Room* zijn permanent drie medewerkers aanwezig die alle *early warning reports* analyseren en doorsturen naar de juiste NGO of orgaan van de VN. Dit systeem werkte in 1994 echter nog niet naar behoren. Het aantal medewerkers en de middelen waren niet voldoende om waarschuwingen van over de hele wereld te kunnen verwerken, waardoor het bureau overbelast was.¹⁷ Micah Zenko ziet niet alleen problemen bij het verwerken van de *early warnings*, maar ook bij de stap erna. Onder de lidstaten die op de radar van de VN staan als

---

¹⁴ Touko Piiparinen, *The Transformation of UN Conflict Management: Producing Images of Genocide from Rwanda to Darfur and Beyond* (Londen 2010).

¹⁵ Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992* (New York 1992).

¹⁶ Piiparinen, *The Transformation of UN Conflict Management*, 51.

¹⁷ Micah Zenko en Rebecca R. Friedman, 'UN Early Warning for Preventing Conflict', *International Peacekeeping* 18 (2011) 1, 21–37, aldaar 24.

potentiële crisis, vrezen namelijk voor een effect van *selffulfilling prophecy* en de effecten die dat heeft op ontwikkelingshulp en buitenlandse investeerders.¹⁸ John Clarke benadrukt het belang van *early warnings*.¹⁹ Vaak is *conflict management* te laat is, omdat een conflict dan al dusdanig geëscaleerd is, dat vredemissies zinloos zijn. Hij vindt daarom dat de internationale gemeenschap zich vooral moet focussen op indicators van een aanstaand conflict. Enkel als dat op tijd gebeurt, heeft de internationale gemeenschap genoeg tijd voor de preventie van een conflict.

Dit onderzoek zal bestaan uit drie deelvragen. In het eerste hoofdstuk zal kort de geschiedenis van het conflict tussen de Hutu en de Tutsi uitgelegd worden. Daarmee zal ook de reden voor de aanwezigheid van de VN in Rwanda duidelijk worden. Hier zal een antwoord gegeven worden op de vraag: *met welke instelling was de VN in Rwanda aanwezig?* Daarna worden de *situation reports* van UNAMIR geanalyseerd en zal er gekeken worden naar de *early warnings* die hierin werden vermeld. Daarmee wordt een antwoord gegeven op de tweede deelvraag: *wat werd gemeld in de situation reports over de oplopende spanningen in Rwanda in de periode van 25 oktober 1993 tot 5 april 1994?* Vervolgens worden de beleidsstukken van de VN-Veiligheidsraad geanalyseerd op de verwerking van deze *early warnings* en de werking van het *early warning mechanism*. Dit geeft een antwoord op de derde deelvraag van dit onderzoek: *hoe werd de situatie in Rwanda in de periode van 25 oktober 1993 tot 5 april 1994 beoordeeld door de VN-Veiligheidsraad?*

---

¹⁸ Zenko en Friedman, 'UN Early Warning for Preventing Conflict', 30.

¹⁹ John N. Clarke, 'Early Warning Analysis for Humanitarian Preparedness and Conflict Prevention', *Civil Wars* 7 (2007) 1, 71–97.

Hoofdstuk 1: Historische context

1.1 De geschiedenis van het conflict

Voordat de rol en de instelling van de VN in Rwanda geanalyseerd kan worden, is het van belang om een blik te werpen op de geschiedenis van het conflict en te begrijpen waarom de VN precies aanwezig was in Rwanda. In prekoloniaal Rwanda leefden de Hutu en Tutsi in relatieve vrede samen.²⁰ Ze spraken dezelfde taal, deelden dezelfde religie en trouwden regelmatig met elkaar.²¹ De verschillen tussen deze groepen waren dan ook vooral economisch van aard. De Tutsi waren voornamelijk relatief rijke landeigenaren, de Hutu, de overgrote meerderheid, waren voornamelijk herders en arbeiders.²² Deze economische ongelijkheid zorgde echter voor weinig conflicten, mede omdat beide groepen vertegenwoordigd waren in het bestuur van het land.²³ In 1916 veroverde België het gebied. De Belgen probeerden Europese machtsstructuren te plaatsen in Rwanda. Zij plaatsten de Tutsi, een zeer kleine minderheid, op de belangrijkste figuurlijke functies.²⁴ Hiermee hielden zij controle over de Hutu, die circa 85% van de bevolking uitmaakten, waardoor de Belgen het land makkelijk konden besturen.²⁵ Door de Europese obsessie met rassentheorieën ontstonden er mythes dat Tutsi een superieur volk waren die beschaving hadden gebracht in Rwanda. Na zestig jaar aan indoctrinatie over raciale superioriteit van de Tutsi, kampten de Hutu in Rwanda met een groot minderwaardigheidscomplex.²⁶

De koloniale heerschappij van België eindigde in 1962. Geweld tegen de Tutsi was de jaren ervoor al enorm toegenomen, waarna duizenden Tutsi naar Oeganda vluchtten.²⁷ Hun nakomelingen droomden van een terugkeer naar Rwanda en richtten in 1987 de *Rwandan Patriotic Front* (hierna: RPF) op.²⁸ Rwanda werd inmiddels bestuurd door generaal

---

²⁰ Alison Desforges, 'Leave None to Tell the Story : Genocide in Rwanda', *Human Rights Watch and International Federation of Human Rights* 3169 (1999) 189, 1–595, aldaar 31.

²¹ Gérard Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a Genocide* (Londen 1998), 5.

²² Catharine Newbury, 'Ethnicity and the Politics of History in Rwanda', *Africa Today* 45 (1998) 1, 7–24, aldaar 10.

²³ Prunier, *The Rwanda Crisis*, 12.

²⁴ Ibidem, 27.

²⁵ Newbury, 'Ethnicity and the Politics of History in Rwanda', 11.

²⁶ Prunier, *The Rwanda Crisis*, 9.

²⁷ Peter Uvin, 'Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda: Different Paths to Mass Violence', *Comparative Politics* 31 (1999) 3, 253–271, aldaar 256.

²⁸ Ibidem, 260.

Habyarimana, die in 1973 aan de macht kwam door middel van een staatsgreep. De Hutu Habyarimana hield met zijn partij, de *Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement* (hierna: MRND), de touwtjes strak in handen.²⁹ In 1990 viel de RPF vanuit Oeganda Rwanda binnen, waarmee een bloedige burgeroorlog begon.³⁰ Deze oorlog sudderde door tot 1993, waarna de strijdende partijen in Tanzania samen kwamen om te praten over een vrede. Deze vredesbesprekingen werden echter vertraagd door de opkomst van het *Comite de Difense de la Revolution* (hierna: CDR), die openlijk geweld tegen Tutsi predikten, en verschillende militias, zoals de *Interahamwe* en de *Impuzamugambi*.³¹ Geweld tegen Tutsi, aangewakkerd door extremistische elementen binnen de overheid, nam toe. Er werden lijsten verspreid met namen van Tutsi, waarbij de Hutu-extremisten dankbaar gebruik maakten van de etnische paspoorten die de Belgen hadden geïntroduceerd.³² Rwanda werd in deze periode ook overspoeld met wapens. De overheid importeerde tussen 1992 en 1994 voor ruim 100 miljoen dollar aan wapens, die werden verspreid onder de eerdergenoemde militias, die later een grote rol zouden spelen bij de genocide.³³

De vredesakkoorden die op 3 augustus 1993 werden getekend in Arusha, Tanzania, maakten een einde aan de burgeroorlog. Er werd afgesproken dat er een *Broad Based Transitional Government* (hierna: BBTG) geïnstalleerd zou worden, bestaande uit vertegenwoordigers van de RPF en de vijf grote politieke partijen van Rwanda. Deze BBTG zou ervoor moeten zorgen dat er een einde werd gemaakt aan het geweld in het land, dat de duizenden vluchtelingen in het land huiswaarts konden keren en dat de RPF werd geïntegreerd in de *Rwandan Government Forces* (hierna: RGF). Binnen 22 maanden zouden er vrije verkiezingen moeten komen, waarbij de oppositie vrij aan mocht participeren.³⁴ Om deze transitie te overzien werd er een internationale troepenmacht worden gevormd onder leiding van de Verenigde Naties: de *United Nations Assistance Mission for Rwanda*.

---

²⁹ Uvin, 'Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda', 257.

³⁰ Allan Thompson, ed., *The Media and the Rwanda Genocide* (Londen 2007), 23.

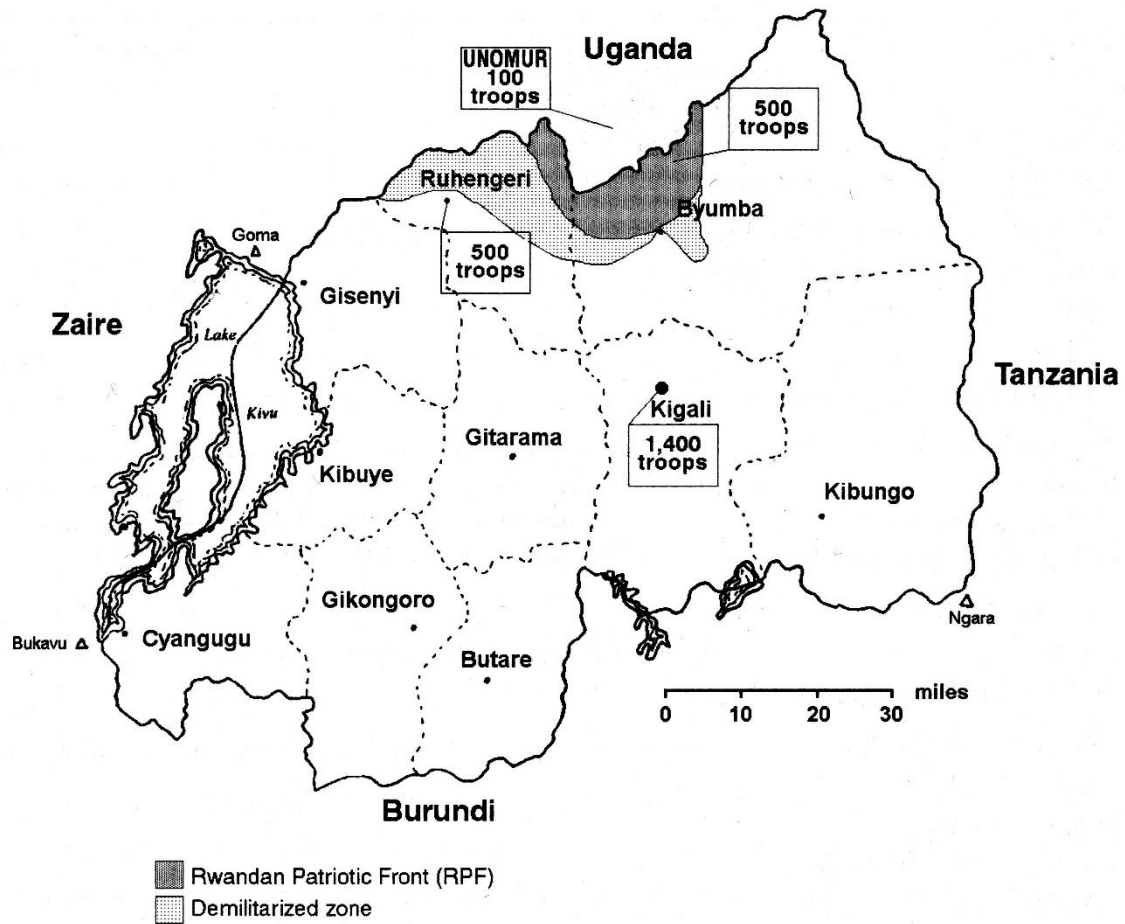
³¹ Uvin, 'Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda', 260.

³² Ibidem, 260.

³³ Mel McNulty, 'French arms, war and genocide in Rwanda', *Crime, Law and Social Change* 33 (2000) 1, 105–129, aldaar 107.

³⁴ Melvern, *A People Betrayed*, 53.

1.2 De inzet van de VN in Rwanda

Figuur 1: Landkaart van Rwanda, begin 1994. Bron: Alan Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda* (New York 2001), 42.

Door de inval in 1990 had de RPF een deel van noordoost Rwanda veroverd, zoals te zien is op figuur 1. Bij de vredesbesprekingen werd de strook land die de RPF scheidde van de rest van Rwanda verklaard tot gedemilitariseerde zone, waar waarnemers van de *Organization of African Unity* (hierna: OAU) toezicht hielden.³⁵ Op verzoek van Oeganda en de Rwandese overheid raakte ook de VN betrokken in de regio, toen de *United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda* (hierna: UNOMUR) werd opgericht op 22 juni 1993. De taakomschrijving van de missie was als volgt:

The Security Council ... Decides that UNOMUR shall monitor the Uganda/Rwanda border to verify that no military assistance reaches Rwanda, focus being put primarily in this regard on transit or transport, by roads or tracks which could accommodate vehicles, of

³⁵ Roméo Dallaire, *Shake Hands With the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda* (New York 2003), 43.

*lethal weapons and ammunition across the border, as well as any other material which could be of military use.*³⁶

Het beperken van de toevoer van wapens vanuit Oeganda naar de RPF in het noorden van Rwanda was voor velen een belangrijk onderdeel van het vredesproces. De grens die gecontroleerd moest worden was 170 kilometer aan moeilijk begaanbaar gebied. Ondanks de moeilijkheidsgraad en de noodzaak van deze missie, werden er slechts 81 waarnemers beschikbaar gesteld gestationeerd in Oeganda, onder leiding van de Canadees Roméo Dallaire.³⁷ De missie kampte echter met de nodige opstartproblemen. Dallaire kreeg van het Canadese leger één militaire assistent mee en kreeg van het DPKO nog twee officieren die parttime betrokken waren bij de missie. Deze vier mannen waren de gehele staf die verantwoordelijk waren voor het vormgeven van UNOMUR.³⁸ Er was maar weinig informatie over Rwanda beschikbaar. Kaarten van het gebied waren er nauwelijks, Dallaire zou later een toeristenkaart gebruiken voor een verkenningsmissie.³⁹ Daarnaast was er ook weinig kennis over de aard van het conflict, iets wat Dallaire zorgen baarde: *'I had been captivated by missionary tales from the "dark continent". As a result, my notions of Africa were outdated and Eurocentric.'*⁴⁰ Dallaire kreeg het gevoel dat er binnen het Canadese leger en het DPKO maar weinig interesse was voor Rwanda. Dallaire zag dit ook als verklaring voor de ernstige materiële tekorten waarmee UNOMUR later zou gaan kampen.⁴¹

De inzet van UNOMUR zou echter nog lang op zich laten wachten, omdat Oeganda dit proces ernstig vertraagde. Hierdoor was UNOMUR pas op 30 september 1993 volledig operationeel.⁴² In de tussentijd waren de Arusha-akkoorden al getekend, die een internationale vredesmissie vereisten. Nog voordat UNOMUR operationeel was, moest de volgende VN-missie voor Rwanda al worden opgezet. UNOMUR zou hierin worden geïntegreerd en dus werd Dallaire aangewezen om de missie voor te bereiden en te leiden. Wederom was er weinig bereidheid van de internationale gemeenschap om serieus werk van deze missie te maken. In plaats van

---

³⁶ Resolutie 846 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 22 juni 1993.

³⁷ Barnett, *Eyewitness to a Genocide*, 61.

³⁸ Dallaire, *Shake Hands with the Devil*, 44.

³⁹ Ibidem, 55.

⁴⁰ Ibidem, 46.

⁴¹ Ibidem, 51.

⁴² Barnett, *Eyewitness to a Genocide*, 203.

dat de missie zou aansluiten op de noodzaak van de situatie, kreeg Dallaire het volgende te horen: *'This thing has to be small and inexpensive, otherwise it will never be approved by the Security Council'*.⁴³

Op 5 oktober 1993 nam de Veiligheidsraad resolutie 872 aan, waarmee UNAMIR officieel werd opgericht. Binnen 30 dagen zou deze missie operationeel moeten zijn in Rwanda, waar het de taak kreeg om het vredesproces te overzien. Het mandaat gold in de eerste instantie voor zes maanden en legde de missie een voornamelijk observerende en passieve rol op. Het moest vooral de implementatie van de Arusha-akkoorden overzien, dus de repatriatie van vluchtelingen, het controleren van het staakt-het-vuren en het begeleiden van de transitie naar de BBTG. Daarnaast vermeldde de Veiligheidsraad in de resolutie: *'Invites the Secretary-General to consider ways of reducing the total maximum strength of UNAMIR, in particular through phased deployment without thereby affecting the capacity of UNAMIR to carry out its mandate ...'*.⁴⁴ Dit was een verrassende toevoeging, omdat UNAMIR al een lage capaciteit had. Dallaire kreeg de leiding over 2548 blauwhelmen, waarvan er 1583 daadwerkelijk infanteristen waren. Verder bestond de missie namelijk uit medische troepen, de waarnemers van UNOMUR en ingenieurs die landmijnen moesten ontmantelen.⁴⁵ Dit aantal stond in schril contrast met de andere grote VN-missies in de jaren 90. Zo waren er in Cambodja 20,000 blauwhelmen gestationeerd, in Somalië bijna 30,000 in Somalië en in het voormalige Joegoslavië zelfs 40,000.⁴⁶

De missie stond een enorm complexe taak te wachten. Er was weinig kennis over de aard van het conflict in Rwanda en de etnische aspecten hiervan. De VN was fysiek aanwezig in Rwanda. De omvang van de missie, de nadruk op de beperkte financiële mogelijkheden en het beperkte en passieve mandaat van UNAMIR wijst er echter op dat de VN deze fysieke aanwezigheid voldoende vond. De complexiteit van het conflict was echter niet doorgedrongen tot de Veiligheidsraad. Er was dan ook sprake van ernstige onderschatting van de ernst van de situatie.

---

⁴³ Dallaire, *Shake Hands with the Devil*, 56.

⁴⁴ Resolutie 872 van de VN-Veiligheidsraad.

⁴⁵ Grünfeld en Huijboom, *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda*, 266.

⁴⁶ Voormalige vredesmissies van de Verenigde Naties <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (geraadpleegd op 6 januari 2020).

Hoofdstuk 2: De *situation reports* van UNAMIR

Roméo Dallaire arriveerde als eerste lid van UNAMIR in Rwanda op 22 oktober 1993. Jacques-Roger Booh-Booh arriveerde een maand later, op 23 november. Zij verstuurden in de periode voorafgaand aan de genocide, van 25 oktober 1993 tot 5 april 1994 ruim 120 *situation reports* naar het hoofdkwartier van het DPKO. Hierin werden onder andere de militaire en logistieke activiteiten van UNAMIR en de politieke en militaire situatie in Rwanda besproken. Wegens de beperkte omvang van dit onderzoek is ervoor gekozen om de 25 *weekly situation reports*, die in de eerdergenoemde periode werden gestuurd, te bestuderen. Deze wekelijkse rapporten zijn aanzienlijk langer dan de dagelijkse en geven een beter overzicht van de ontwikkelingen van UNAMIR in Rwanda. In deze rapporten zal gezocht worden naar *early warnings* over de aanstaande genocide. Daarbij wordt onder andere gekeken naar aanwijzingen dat de etnische spanningen oplopen, dat de regio destabiliseert of naar andere vormen van verontrustende berichten. Hiermee wordt een antwoord gegeven op de deelvraag: *wat werd gemeld in de situation reports over de oplopende spanningen in Rwanda in de periode van 25 oktober 1993 tot 5 april 1994?*

2.1 Analyse van de *situation reports*

Dallaire verstuurde op 25 oktober 1993 het eerste *weekly situation report*. Hierin maakte hij melding van een tekort aan burgerpersoneel, met name op de communicatieafdeling. Daarnaast was er ook een tekort aan voertuigen, vooral bij UNOMUR, ondanks dat die al bijna twee maanden de 170 kilometer lange grens met Oeganda moesten patrouilleren. Verder was het definitieve budget van UNAMIR nog niet officieel bevestigd, wat Dallaire als een ernstige belemmering zag voor de missie. Hij sloot af met de boodschap dat UNAMIR snel operationeel moet worden, omdat de spanningen in de hoofdstad Kigali opliepen.⁴⁷

Deze spanningen werden in het tweede rapport, dat werd verstuurd op 28 oktober, gespecificeerd:

---

⁴⁷ Roméo Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 1*, verstuurd op 25 oktober 1993.

'[...] tensions created by the large Burundi refugee pressures in the south, by the constant rumors of massacres of Hutus in Burundi and possibly Tutsis in the refugee camps here, by the haranguing of the Hutu in Rwanda by the extreme right-wing party through its radio station, [...] uncertainty with the peace process implementation'.⁴⁸

Hier verwoordde Dallaire een zeer belangrijk aspect van het conflict in Burundi, dat zich tegelijkertijd afspeelde. Ook hier stonden namelijk Tutsi en Hutu op gespannen voet met elkaar en ook hier ging dit gepaard met veel wederzijds geweld. De angst dat de vluchtelingen deze etnische spanningen mee zouden nemen naar Rwanda, was dan ook zeer reëel.⁴⁹ Dallaire bagatelliseerde deze spanningen overigens wel door het rapport te beginnen met de mededeling dat de algehele situatie in Rwanda relatief kalm was.

In de weken erna bleven de klachten over materiële en menselijke tekorten volgen. Zo moest er behoorlijk geïmproviseerd worden met de huisvesting en het transport van de stafleden van de missie. Er kwamen herhaaldelijke meldingen van een tekort aan radio's, medische voorraden en voertuigen. Vooral het gebrek aan radio's en voertuigen zorgde ervoor dat UNAMIR erg gelimiteerd was in haar reactievermogen op incidenten. Er konden nauwelijks patrouilles uitgevoerd worden, waarvan Dallaire zei dat het de effectiviteit van de missie ernstig hinderde.⁵⁰ Op 16 november rapporteerde Dallaire dat ook de het tekort aan mankracht de missie hinderde. Enkele Belgische, Bengaalse en Tunesische eenheden waren gearriveerd, maar vooral de Tunesiërs waren slecht voorbereid: *'The usefulness of the Tunisian coy (compagnie, red.) is still very limited as they have absolutely no operational capabilities except the clothes on their back and a pistol each. [...] We are desperately awaiting for equipment from their country'.⁵¹* De rest van het Bengaalse contingent zou pas eind december arriveren, maar Dallaire drong erop aan dat zij zo snel mogelijk UNAMIR zouden versterken. Dallaire en Booh-Booh zouden in de maanden erna elke week hun zorgen uiten over de gebrekkige uitrusting van de missie en het effect dat had op het doel van UNAMIR.

Op 16 november beschreef Dallaire ook de oplopende spanningen in de Rwandese politiek. De partijen die de BBTG moesten vormen lagen overhoop. Binnen de Liberale Partij was een

---

⁴⁸ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 2*, verstuurd op 28 oktober 1993, 1.

⁴⁹ Uvin, 'Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda', 253.

⁵⁰ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 4*, verstuurd op 9 november 1993.

⁵¹ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 5*, verstuurd op 16 november 1993, 5.

interne machtsstrijd ontstaan langs etnische lijnen. Er waren meerdere meldingen binnengekomen van wapendepots van de RPF, maar Dallaire kreeg geen toestemming die in beslag te nemen. Dit was gezien de militaire capaciteit van de missie waarschijnlijk ook niet haalbaar geweest, maar het zorgde wel voor wantrouwen in de Rwandese politiek. De druk op de schouders van UNAMIR nam toe: *'[...] at a time when more and more pressure is being exercised by all concerned to get the parties together and implement the peace agreement before the extreme factions gain the upper hand in spreading discontent through misinformation.'*⁵²

De spanningen stegen de week erna behoorlijk. Geruchten over troepenverplaatsingen van de RPF in Oeganda gingen in de rondte. Tegelijkertijd werden er in het noorden van Rwanda ruim 20 Rwandezes gedood in een gecoördineerde aanval, waarbij met name politici van de MRND en hun familieleden het slachtoffer leken. De overheid wees de RPF aan als dader en maakte een einde aan besprekingen om de RPF te integreren in het nationale leger, een van de pijlers van de Arusha-akkoorden. Daarnaast kwamen er rapporten binnen over Hutu-milities die jongemannen trainen en bewapenen in vluchtelingenkampen bij de grens met Burundi. Dallaire voorzag de noodzaak om UNAMIR een actievere houding te geven in het conflict: *'[...] the ever present CDR party Hutu hardliners make for a level of concern that will require pro-active defusing by UNAMIR in order to deflate the inflammatory rhetoric and extensive disinformation.'*⁵³ Rapporten over schietincidenten en aanvallen op burgers bleven de maanden erna volgen, waarbij vaak de RPF werd beschuldigd. UNAMIR had gebrek aan voldoende middelen om deze beschuldigingen te onderzoeken, waardoor de spanningen verder opliepen. De situatie toonde gelijkenissen met de omstandigheden die leidden tot het laatste grote offensief van de RPF, in februari 1993. Dit was een belangrijke constatering, omdat het verwees naar concrete gevolgen van de oplopende spanningen en de onmacht van UNAMIR.⁵⁴ De beschuldigingen aan het adres van de RPF werden steeds heftiger: *'Extremist Houto elements of government [...] claims that Tutsi tribe has a regional plan to ultimately dominate the parts of Rwanda, Uganda and Burundi.'*⁵⁵ Hoewel Dallaire hier geen bewijs voor vond, was het wel een zorgelijke ontwikkeling in de verhouding tussen de Hutu en de Tutsi in Rwanda.

---

⁵² Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 5*, 2.

⁵³ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 6*, verstuurd op 23 november 1993, 3.

⁵⁴ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 7*, verstuurd op 30 november 1993.

⁵⁵ Dallaire, *UNAMIR Weekly Situation Report 8*, verstuurd op 9 december 1993, 3.

De BBTG had geïnstalleerd moeten worden op 31 december. De Rwandese politieke partijen konden het echter niet eens worden over de ministerposten, waardoor deze deadline niet gehaald werd. Waar de laatste weken van december relatief rustig waren verlopen, heerste er in de eerste weken van januari 1994 veel onrust in Kigali. Protesten en wegblokkades van onder andere de Interahamwe en de MRND waren bedoeld om de vredesbesprekingen te verstoren. Voertuigen van UNAMIR werden staande gehouden en doorzocht, waarbij een aantal Rwandese chauffeurs aangevallen werden. UNAMIR kon enkel deze aanvallen veroordelen en de partijen oproepen om in dialoog te blijven. Door de onrust in Kigali was een groot deel van de mankracht in UNAMIR ook daar gestationeerd. Dit resulteerde in een aantal belangrijke vondsten van wapendepots. Booh-Booh maakte zich hier echter ook zorgen over, omdat de concentratie van troepen in Kigali de ruimte gaf aan de RPF en extremistische militieën om hun grip op het platteland te vergroten.⁵⁶ Ook werden in deze periode een aantal belangrijke politici door onbekenden beschoten en bekogeld met granaten.⁵⁷ Booh-Booh vermeldde dit slechts terloops als een klein incident, maar dit stond wel symbool voor de politieke instabiliteit in Rwanda. Toch begon het rapport van 18 januari wederom met een kalmerende mededeling: *'The situation in the mission area is relatively calm'*.⁵⁸

Op 1 februari maakte Booh-Booh melding van een aantal granaatexplosies in Kigali. Eén daarvan ging af in een van de hoofdkwartieren van UNAMIR, maar maakte geen slachtoffers. Dit was een directe aanval op medewerkers van de Verenigde Naties, maar UNAMIR was niet bij machte om een serieuze tegenreactie op zetten. Het was wel toonaangevend voor de onmacht van UNAMIR om haar eigen mensen te beschermen.⁵⁹

In de gedemilitariseerde zone groeide de onrust. De mensen in deze zone zaten in een machtsvacuüm tussen de RPF en de Rwandese overheid in. Er was in dat gebied geen overheid en nauwelijks banen, wat zorgde voor frustratie onder de bevolking. In het rapport van 16 februari werd beschreven hoe de RPF en de RGF op elkaar vuurden in deze zone, met meerdere doden tot gevolg.⁶⁰

---

⁵⁶ Jacques-Roger Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 13*, verstuurd op 11 januari 1994.

⁵⁷ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 15*, verstuurd op 25 januari 1994.

⁵⁸ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 14*, verstuurd op 18 januari 1994.

⁵⁹ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 16*, verstuurd op 1 februari 1994.

⁶⁰ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 18*, verstuurd op 16 februari 1994.

Op 24 februari rapporteerde Booh-Booh de moord op twee prominente politici. Eerst werd een minister van de sociaaldemocratische partij vermoord. Vervolgens werd, vermoedelijk als vergelding, ook de president van de CDR-partij vermoord. Dit leidde tot spanningen in Kigali, met meerdere explosies en aanvallen tot gevolg. Steeds vaker werden in de *situation reports* ook meldingen gemaakt van incidenten tussen burgers, waarbij geregeld doden vielen. De deadline voor het installeren van de BBTG was inmiddels al 50 dagen geleden en leidde tot meer instabiliteit en onrust in Rwanda.⁶¹ Een week later werden deze spanningen specifiek benoemd. Bij meerdere wegversperringen ontstonden gevechten, waarbij onder andere een waarnemer van UNAMIR gewond raakte. De etnische spanningen liepen ook op. UNOMUR meldde dat bijna honderd jongemannen de grens waren overgestoken, vermoedelijk als versterking voor de RPF. Bij een schietincident tussen de RPF en de RGF waren meerdere doden gevallen. Daarnaast leek een aantal incidenten, onder andere brandstichting en liquidaties, specifiek gericht te zijn op Tutsi. Met name in de regio waar de vermoorde CDR-president vandaan kwam was het aantal geweldsuitingen tegen Tutsi enorm toegenomen.⁶²

Op 1 maart bracht Dallaire een bezoek aan majoor-generaal Kagame, de militaire leider van de RPF om de schendingen van het staakt-het-vuren te bespreken:

*The cease-fire violations were discussed in detail. He agreed initially to resolve this immediately. He stated that discipline was getting more difficult as he is having problems sustaining the army due to the absence of BBTG organized logistics. He answered very directly that should he ever consider offensive operations through the DMZ (gedemilitariseerde zone, red.), UNAMIR would be advised before as he does not want to injure UN personnel.*⁶³

Kagame uitte hier een duidelijke waarschuwing over de mogelijkheden van de RPF, zeker omdat de rapporten in de voorgaande weken melding maakten van versterkingen voor de RPF. Tegelijkertijd bleven de meldingen over geweldsuitingen in Kigali binnenstromen, waarbij vaak aanhangers van de CDR-partij betrokken waren. Daarnaast werd er in de auto van één man een enorme hoeveelheid granaten aangetroffen. Dit was geen officiële militair, dus deze

---

⁶¹ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 19*, verstuurd op 24 februari 1994.

⁶² Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 20*, verstuurd op 1 maart 1994.

⁶³ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 21*, verstuurd op 8 maart 1994, 3.

wapens konden alleen bedoeld zijn voor milities of gewone burgers.⁶⁴ Granaten waren in die weken een veelgebruikt wapen om de onrust te verstoren, dus de aanvoer van meer granaten baarde Booh-Booh zorgen.

Op 15 maart deed Booh-Booh een aantal zorgelijke constatering. Hij vermeldde het slechts tussen de regels door, maar de inhoud toonde een serieuze dreiging aan: *'[...] both factions seem to be more active and alert than before. [...] RPF seems to be more vigilant'*.⁶⁵ De week hierna meldde Booh-Booh dat de RPF beperkingen heeft opgelegd aan de VN-waarnemers die in die zone moeten patrouilleren. UNAMIR had daardoor minder zicht op de activiteiten van de RPF. Daarnaast werden er wederom vele granaten, wapens en munitie gevonden bij burgers. In deze week vonden er ook twee zeer goed georganiseerde aanvallen plaats. Bij een eerste aanval liepen een plantagehouder en zijn familie in een hinderlaag en vonden daarbij de dood. Daarna is een basis van de RGF aangevallen door onbekenden, met twee doden tot gevolg. Er vonden ook een aantal kleinere incidenten plaats, waarbij etnische spanningen een rol speelden. Zo heeft de RPF de Interahamwe beschuldigd van een aanval waarbij acht doden vielen. Daarnaast is een Rwandees aangevallen door omstanders omdat hij een Tutsi zou zijn.⁶⁶

De twee laatste wekelijkse rapporten vóór de dood van president Habyarimana en het begin van de genocide, bestonden vooral uit een lange lijst van kleine incidenten. Er waren veel gevallen van granaataanvallen en mishandelingen, maar de motieven van de daders waren vaak niet duidelijk. Eén van de slachtoffers was de leider van de jeugdafdeling van de CDR en een openlijke Hutu-extremist. Dit leidde enerzijds tot woede bij de CDR en anderzijds tot angst onder de Tutsi-bevolking. Er werd een poging gedaan om de BBTG te formeren, waardoor UNAMIR haar niveau van paraatheid verhoogde. De partijen kwamen echter niet overeen en de formatie werd wederom uitgesteld. Booh-Booh benadrukte nogmaals het belang van deze BBTG om Rwanda te stabiliseren. Aan alle kanten heerste onrust over het uitblijven van deze overheid. Bij het rapport van 5 april is een lijst van de mankracht van UNAMIR bijgevoegd. Opvallend genoeg bleek de missie nog niet maximaal operationeel en moesten er nog 30 waarnemers arriveren in Rwanda. De missie was bijna zes maanden geleden begonnen en ondanks de herhaaldelijke oproepen van zowel Dallaire als Booh-Booh

---

⁶⁴ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 21*, 21.

⁶⁵ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 22*, verstuurd op 15 maart 1994, 5.

⁶⁶ Booh-Booh, *UNAMIR Weekly Situation Report 23*, verstuurd op 22 maart 1994.

dat er meer middelen nodig waren, was UNAMIR aan de vooravond van de Rwandese genocide nog niet compleet.

2.2 Early warnings in de situation reports

De *situation reports* laten zien dat UNAMIR op de hoogte was van de groeiende spanningen in Rwanda. De talloze moordpartijen, waaronder op hoge politici, toonden aan dat daadwerkelijke vrede in het land nog ver te zoeken was. Deze vrede werd ook eigenlijk nooit volledig bereikt, omdat de BBTG nooit geïnstalleerd werd. Booh-Booh heeft meerdere malen uitgesproken dat alle betrokken partijen dit erg zorgelijk vonden. UNAMIR had echter niet het mandaat om hier een serieuze rol in te nemen, terwijl de incidenten toenamen en meer slachtoffers eisten. Granaataanvallen gebeurden regelmatig, terwijl UNAMIR weinig kon uitrichten tegen de distributie van wapens. Meerdere malen heeft UNAMIR haar zorgen uitgesproken over het onvermogen om snel te reageren op geweldsincidenten, het heeft zelfs meerdere malen toestemming gevraagd om wapendepots binnen te vallen, maar deze oproepen werden genegeerd. Aan de vooravond van de genocide was UNAMIR nog altijd niet volledig bemand en zeker niet volledig uitgerust met voldoende werkend materieel. Hiermee gaven de *situation reports* geen indicaties voor een aanstaande genocide, maar wel degelijk *early warnings* over de groeiende onrust, over de influx van wapens, over meerdere geweldsuitingen tegen medewerkers van de VN en over de patstelling in het vredesproces van Rwanda.

Eén van de voorwaarden van de werking van het *early warning mechanism* was dat de waarschuwing een juiste indicatie en perceptie van de dreiging meldde. In dit geval hebben de rapporten van UNAMIR daar niet volledig aan voldaan. Ondanks alle zorgelijke signalen en waarschuwingen van groeiende onrust, was de toon van de meeste *situation reports* kalmerend. Dit wekte de indruk dat er weinig aan de hand was, terwijl de inhoud van de meeste rapporten toch wees op een serieuze dreiging. Daarnaast werd in de rapporten relatief weinig verwezen naar de etnische spanningen. Enkele keren kwamen Tutsi slachtoffers en extremistische retoriek naar voren, maar vaak werd het conflict vooral gepresenteerd als een politiek conflict tussen de meerdere partijen in Rwanda. Dit was, zeker met de kennis van later, geen juiste representatie van de aard van het conflict.

Al met al kan geconcludeerd worden dat UNAMIR via de *situation reports* regelmatig haar zorgen uitte over de oplopende spanningen in Rwanda. De VN werd meerdere malen gewaarschuwd over het onvermogen van UNAMIR om adequaat te reageren op de spanningen door een gebrek aan voertuigen en radio's. De *situation reports* lieten echter na om het etnische aspecten van het conflict te benadrukken.

Hoofdstuk 3: De vergaderingen van de VN-Veilighedsraad

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de VN-Veilighedsraad en hoe zij de informatie van UNAMIR interpreteerden en verwerkten in hun besluitvorming. Daarbij is gebruik gemaakt van de notulen van drie vergaderingen van de Veiligheidsraad over UNAMIR en de situatie in Rwanda, te weten die van 6 januari, 17 februari en 5 april 1994. In deze vergaderingen werden rapporten van de secretaris-generaal Boutros-Ghali besproken, dus die zullen ook geanalyseerd worden. Daarnaast zijn ook de resoluties en statements, die op de vergaderingen werden aangenomen, bestudeerd. Nadat duidelijk is wat er precies in deze documenten staat, zal gekeken worden of de waarschuwingen uit de *situation reports* zijn doorgelopen naar de Veiligheidsraad. Hiermee zal een antwoord gegeven worden op de derde deelvraag van dit onderzoek: *hoe werd de situatie in Rwanda in de periode van 25 oktober 1993 tot 5 april 1994 beoordeeld door de VN-Veilighedsraad?*

3.1 Vergadering van 6 januari 1994

Op 6 januari 1994 kwam de VN-Veilighedsraad bijeen in New York om te vergaderen over de situatie in Rwanda. Bij deze vergadering werd een rapport van de secretaris-generaal van 30 december 1993 besproken en werd gestemd over een voorgestelde resolutie. In het volgende deel analyseer ik eerst het rapport van de secretaris-generaal. Daarna onderzoek ik hoe dit rapport is besproken door de Veiligheidsraad en welke resolutie vervolgens werd aangenomen.

Toen UNAMIR op 5 oktober 1993 werd opgericht, werd afgesproken dat na 90 dagen de progressie van UNAMIR en het vredesproces geëvalueerd zou worden. In dit evaluatierapport ging de secretaris-generaal in op de verschillende aspecten van de vredesmissie en de algehele situatie in Rwanda.⁶⁷

Het opereren van UNAMIR was opgedeeld in vier fases. Aanvankelijk zou UNAMIR uit 1428 soldaten bestaan. Na het afsluiten van fase één zou de tweede helft van de troepenmacht arriveren, om fase twee en drie te implementeren. Bij fase vier zou de troepensterkte weer afgebouwd worden. Voordat de versterkingen geleverd zouden worden,

---

⁶⁷ *Report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda*, 30 december 1993.

zou fase één eerst afgesloten moeten worden. Deze fase focuste zich vooral op het realiseren van een werkend staakt-het-vuren en eindigde met de installatie van de BBTG. Boutros-Ghali schrijft over deze fase: *'The Force headquarters has been able to fulfil most of its projected tasks for phase I, though under certain logistic constraints due to delays in the arrival of vehicles, communications equipment and other supplies.'*⁶⁸

Het vredesplan werd echter gehinderd door de gewelddadige incidenten in november en december, waarbij tientallen doden waren gevallen. Booh-Booh had zijn best gedaan om de betrokken partijen aan de dialoogtafel te krijgen, om de spanningen weg te nemen. Volgens het rapport was deze poging redelijk succesvol verlopen. Om een de veiligheid te verbeteren, stelde het rapport voor om een tweede infanteriebataljon versneld in te zetten in de regio. De aanwezigheid van UNAMIR zorgde voor veel rust in het land, maar de bloedige incidenten maakten een uitbreiding van de troepenmacht noodzakelijk. Daarnaast zorgde ook de vluchtelingen die het etnische geweld in Burundi ontvluchten voor een uitbreiding van het takenpakket van de waarnemers van UNAMIR.

De deadline voor het installeren van de BBTG lag op 31 december, één dag na het schrijven van dit rapport, waarna fase twee moest beginnen. UNAMIR was echter nog verre van operationeel. Verschillende basisstations waren nog niet in werking en de politie-eenheid, cruciaal voor de stabiliteit in het land, was nog helemaal niet gearriveerd. Desondanks werd hier in het rapport weinig zorgen over uitgesproken.

Het rapport verzekerde de Veiligheidsraad ervan dat elke mogelijkheid werd gedaan om kosten te besparen door de missie in te krimpen. De secretaris-generaal achtte dit echter nog niet wenselijk:

*Although the logistic support capabilities of UNAMIR are for the time being inadequate, there is on the ground a minimum viable force which can respond to the most pressing needs in Kigali. However, the situation in the DMZ and in the north-west of the country remains unstable. Moreover, the situation in Burundi has created a new source of tension in the south.*⁶⁹

---

⁶⁸ Report of the Secretary-General, 3.

⁶⁹ Ibidem, 6.

Bij de vergadering van de Veiligheidsraad op 6 januari 1994 verwoordde de vertegenwoordiger van Rwanda, op dat moment tijdelijk lid van de Veiligheidsraad, het belang van het slagen van de vredesmissie als volgt: *'[...] the success of the peace process in Rwanda depends completely on the carrying out of UNAMIR's mission. The entire Rwandese people have pinned their hopes on the mandate of UNAMIR'*.⁷⁰ Daarna volgden nog een aantal verklaringen van andere lidstaten. Hieruit bleek dat de gehele Veiligheidsraad de incidenten in november zorgelijk vond en daarom de eerdere inzet van een infanteriebataljon steunde. Verder werden de prestaties van UNAMIR in het vredesproces geprezen, ondanks het missen van de deadline van de BBTG. Er was consensus over het belang van deze overgangsregering en er werd daarom opgeroepen om die zo snel mogelijk te installeren. Het staakt-het-vuren werd gerespecteerd, waarmee een belangrijk deel van de Arusha-akkoorden gevolgd werden. De Tsjechische vertegenwoordiger sprak zijn zorgen uit over het conflict in Burundi en de gevolgen die dat kon hebben voor de stabiliteit in de regio.⁷¹ Na deze statements werd een nieuwe resolutie aangenomen, waarmee onder andere de inzet van het infanteriebataljon werd goedgekeurd en de secretaris-generaal werd aangemoedigd om kosten te besparen op de missie.⁷²

3.2 Vergadering van 17 februari 1994

Op 17 februari vond de volgende vergadering over de situatie in Rwanda plaats.⁷³ Deze vergadering bestond echter uit slechts één statement, die werd gegeven door de president van de raad. Hierin sprak hij zijn zorgen uit over het uitblijven van de BBTG en de daaruit volgende onrust in Rwanda. De installatie van deze overgangsregering was cruciaal voor de stabiliteit van het land en de president riep daarom ook de betrokken partijen op om hier snel werk van te maken. Verder maakte hij zich zorgen om de bloedige geweldsincidenten in voornamelijk Kigali. Hij sloot af met een waarschuwing naar de betrokken partijen: *'It notes that UNAMIR will be assured of consistent support only if the parties implement the Arusha*

---

⁷⁰ Verslag van de 3326^e vergadering van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 6 januari 1994, 4

⁷¹ Ibidem.

⁷² Resolutie 893 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 6 januari 1994.

⁷³ Verslag van de 3337^e vergadering van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 17 februari 1994.

*Peace Agreement fully and rapidly.*⁷⁴ Bij deze vergadering werd verder niet ingegaan op informatie over Rwanda dat was aangeleverd door UNAMIR.

3.3 Vergadering van 5 april 1994

Op 30 maart 1994 presenteerde Boutros-Ghali het tweede evaluatierapport over UNAMIR aan de Veiligheidsraad, waarin hij de situatie in Rwanda sinds het vorige rapport besprak.⁷⁵ Het rapport meldde dat het vredesproces gestaag vooruitgang boekte en dat UNAMIR een goede bijdrage leverde aan het vredesproces. De betrokken partijen toonden veel bereidheid om de Arusha-akkoorden te implementeren. Enkel de installatie van de BBTG ontbrak nog, waardoor fase één van de missie nog niet afgerond was. Het rapport benadrukte nogmaals het belang van het installeren van de BBTG:

*The prolonged delay in putting the transitional institutions in place has not only prevented UNAMIR from carrying out its tasks in accordance with the implementation schedule approved by the Security Council, but has also contributed to a deterioration of the security situation in the country and posed a threat to the peace process.*⁷⁶

Om een einde te maken aan deze patstelling roept het rapport de betrokken partijen op om vast te houden aan de dialoog en de onderlinge verschillen te overbruggen. Naast deze onderlinge verschillen was onder andere de Liberale Partij ook intern zeer verdeeld.

De veiligheidssituatie in Rwanda verslechterde door de gebeurtenissen in februari, toen onder andere twee vooraanstaande politici werden vermoord en een waarnemer van UNAMIR gewond raakte bij een hinderlaag. Desondanks meldde het rapport dat het staakt-het-vuren over het algemeen werd gerespecteerd, waarbij UNAMIR met logistieke versterkingen een stabiliserende rol speelde. De enkele overtredingen werden met simpele discussies opgelost. UNAMIR zat echter nog vast in fase één, waardoor de taken van fase twee nog niet uitgevoerd konden worden. Die bestonden uit: *'to comprise preparations for the disengagement, demobilization and integration of the armed forces of the parties and of the*

---

⁷⁴ Verslag van de 3337e vergadering van de Veiligheidsraad, 3.

⁷⁵ *Second Progress Report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda*, 30 maart 1994.

⁷⁶ *Ibidem*, 2.

*gendarmerie.*⁷⁷ Dit was cruciaal voor het verbeteren van de veiligheid en het voorkomen van een nieuw gewapend conflict.

Ondanks dat fase twee nog niet officieel was begonnen, was UNAMIR al bijna op volledige sterkte. Vrijwel alle basisstations waren operationeel door de levering van radio's en voertuigen vanuit de vredesmissies in Cambodja en Mozambique. Het betekende echter niet dat de tekorten volledig voorbij waren, maar het zorgde er wel voor dat UNAMIR meer kon patrouilleren, wat de veiligheid in het land zou verbeteren. Het zwaartepunt van de missie lag voorlopig vooral in Kigali, om daar de veiligheid stabiel te houden. Daar was sinds de moorden op de politici in februari het veiligheidsniveau ernstig gedaald. Dit ging ook gepaard met het uitdelen van wapens aan burgers in Kigali. Na de mislukte coup in Burundi in oktober 1993 werd Rwanda overspoeld door Burundezen die het geweld in hun land ontvluchtten. Vanuit het grensgebied kwamen vele rapporten over stijgend etnisch geweld en trainende milities, waarna er een groep waarnemers werd gestuurd om dit te overzien. Zij kampten echter met ernstige tekorten. Daarentegen waren de ingenieurs inmiddels wel op volle capaciteit en konden zij beginnen met het vrijmaken van mijnevelden. De politiedienst was ook volledig operationeel en hield zich onder andere bezig met politieke en etnische conflicten, die volgens het rapport steeds vaker voorkwamen. Hier maakte Boutros-Ghali zich erg zorgen over: *'These disturbing incidents, unless contained or stopped, could lead to an environment of widespread and heightened insecurity that could hinder seriously the full and effective implementation of the Arusha peace agreement.'*⁷⁸

Het rapport sluit af met de boodschap dat het respecteren van het staakt-het-vuren en de bereidheid om het vredesproces verder te zetten wordt gewaardeerd, maar dat de VN haar inzet in Rwanda moet evalueren als er geen verdere vooruitgang zit in de implementatie van de Arusha-akkoorden.

De Veiligheidsraad vergaderde op 5 april over het evaluatierapport, op vrijwel gelijk wijze als de vergadering van 6 januari.⁷⁹ Het bestond vooral uit lange statements van de verschillende vertegenwoordigers, die inhoudelijk zeer veel overeenkomsten vertonen met het evaluatierapport. Elke spreker benadrukte wederom het belang van de BBTG en de stabiliteit

---

⁷⁷ *Second Progress Report*, 6.

⁷⁸ *Ibidem*, 9.

⁷⁹ Verslag van de 3358^e vergadering van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, 5 april 1994.

die daaruit voort zou komen. Ondanks de teleurstelling dat dit nog niet was leuk, werden de betrokken partijen in Rwanda geprezen om hun bereidheid de Arusha-akkoorden na te volgen. De Veiligheidsraad toonde zich verder tevreden met de staat van het staakt-het-vuren, maar maakt zich zorgen om de instabiliteit in Kigali. Daarnaast benoemde de vertegenwoordiger van Rwanda nog terloops het conflict in Burundi en de gevolgen daarvan op de stabiliteit in de regio. Over het algemeen was de Veiligheidsraad echter zeer positief over de ontwikkelingen in Rwanda. De vertegenwoordiger van Oman sloot zijn betoog zelfs af met de volgende woorden: *'In conclusion, the United Nations has made tremendous efforts to help the people of Rwanda overcome their crisis.'*⁸⁰

3.4 Verwerking van de *early warnings* door de Veiligheidsraad

Uit de rapporten van de secretaris-generaal en de vergaderingen van de Veiligheidsraad blijkt dat er behoorlijk positief werd gekeken naar de ontwikkelingen in Rwanda. Er was vertrouwen in de bereidheid van de Rwandese partijen om de vredesakkoorden te implementeren. De veiligheidssituatie was in de loop der tijd verbeterd en het staakt-het-vuren was nageleefd. Enkel de stelselmatige moordpartijen en het ontbreken van de BBTG werden als zorgelijke ontwikkelingen bestempeld, maar niet genoeg om de positieve stemming te drukken. UNAMIR leverde, ondanks de herhaaldelijke klachten over tekorten, een goede bijdrage aan het vredesproces.

Dit komt niet helemaal overeen met de informatie uit de *situation reports*. Ook UNAMIR maakte zich zorgen over het uitblijven van de BBTG, maar zag nog veel meer zorgelijke signalen. De instroom van wapens, de politieke moorden, de oorlogstaal van de partijen, de invloed van extremisten op Burundese vluchtelingen en de aanvallen op medewerkers van UNAMIR waren slechts een aantal van de waarschuwingen over een verslechtering van de veiligheidssituatie in Rwanda. In de vergaderingen van de Veiligheidsraad werd hier nauwelijks over gesproken en werd ook de ernst van deze meldingen niet ingezien.

In 1992 werd het document *An Agenda for Peace* gepubliceerd, waarmee werd vastgelegd hoe de VN met conflicten moest omgaan. Hierin stond onder andere dat de

---

⁸⁰ Verslag van de 3358^e vergadering van de Veiligheidsraad, 8.

Veiligheidsraad nadruk moest leggen op de preventie conflicten. Dit betekende dat de blauwhelmen ingezet moesten worden '*at the earliest warning of serious trouble*'.⁸¹ Kijkend naar de vergaderingen in 1994 naar aanleiding van de vredesmissie in Rwanda, heeft de Veiligheidsraad hier niet naar gehandeld. In het *early warning mechanism* van Piiparinen is hiermee een belangrijk aspect niet nagevolgd.

---

⁸¹ Piiparinen, *The Transformation of UN Conflict Management*, 48.

Conclusie

Dallaire en Booh-Booh hebben vanaf hun komst naar Rwanda tot aan de vooravond van de genocide 25 *weekly situation reports* verstuurd naar het DPKO. In dit onderzoek zijn deze rapporten geanalyseerd om te kijken of UNAMIR op de hoogte was van de oplopende spanningen in Rwanda. Uit dit onderzoek bleek dat dit wel degelijk het geval was. In elk rapport werd melding gemaakt van de materiële, logistieke en menselijke tekorten waarmee UNAMIR te kampen had. Dallaire en Booh-Booh spraken onder andere hun zorgen uit over het gebrek aan voertuigen, waardoor UNAMIR nauwelijks kon patrouilleren en niet kon reageren op incidenten. Er werden voertuigen van de VN-missies in Mozambique en Cambodja overgevlogen, maar deze waren in zeer slechte staat. Steeds vaker ging deze noodkreet gepaard met de waarschuwing dat de missie van UNAMIR in gevaar kwam als ze deze versterkingen niet snel zouden ontvangen. De situatie in Rwanda vereiste een proactieve houding van de vredesmissie, iets wat UNAMIR niet kon bieden. Er kwamen meer rapporten binnen over de distributie van wapens onder gewone burgers. UNAMIR was op de hoogte van een aantal wapendepots, maar kon deze niet overvallen. Steeds vaker vonden er goed georganiseerde moordpartijen plaats, waarbij vele tientallen doden vielen en waar UNAMIR niet op kon reageren. Bij één van deze hinderlagen raakte ook een waarnemer van de missie gewond. Dit was lang niet de eerste keer dat UNAMIR ook doelwit was van aanslagen of aanvallen. Wederom kon UNAMIR hier echter niet daadkrachtig op reageren. Rwandese politici die betrokken waren bij de vorming van de overgangsregering waren ook vaak doelwit. Twee belangrijke leiders, van de sociaaldemocraten en van de CDR, werden vermoord en een aantal anderen werden regelmatig belaagd. Dit zorgde voor veel vertraging bij het installeren van de BBTG, die uiteindelijk nooit werd gerealiseerd, maar cruciaal was voor het vredesproces. Eén van de dwarsliggende partijen was de Liberale Partij, die intern in tweeën was gesplitst langs etnische lijnen. De etnische spanningen tussen de Hutu en de Tutsi werden regelmatig genoemd in de rapporten. De invloed van Hutu-extremisten groeide en het aantal incidenten waarbij specifiek Tutsi het slachtoffer waren nam toe. Tegelijkertijd groeide de spanningen in het zuiden van het land, waar veel Burundese vluchtelingen waren. Zij waren Burundi ontvlucht nadat daar een conflict woedde tussen de Hutu en de Tutsi en zij namen dus deze etnische spanningen mee naar Rwanda, waar deze bevolkingsgroepen ook op gespannen voet leefden.

Het zorgwekkende beeld dat werd geschetst in de *situation reports*, kwam nauwelijks terug in de rapporten van de secretaris-generaal en de vergaderingen van de Veiligheidsraad. Er werd gesproken over de tekorten van UNAMIR en dat die aangevuld moesten worden, maar niemand scheen de zorgen van Dallaire en Booh-Booh, over het tekortschieten van de missie, te delen. Het staakt-het-vuren werd geprezen als een enorm succes, terwijl er elke week melding werd gemaakt van geweldsincidenten. Zo zorgden de koelbloedige moorden op invloedrijke politici voor veel politieke spanning binnen Rwanda. De incidenten waar waarnemers en medewerkers van UNAMIR bij betrokken waren kregen weinig aandacht, terwijl daar officiële blauwhelmen gewond bij raakten. Ook de vele rapporten over wapendistributie en wapendepots, waar UNAMIR graag wilde ingrijpen, werden nauwelijks benoemd door de secretaris-generaal. Hoewel de *situation reports* nooit de etnische spanningen in Rwanda zo direct hebben benoemd, maakten ze regelmatig melding van extremistische milities en etnisch geweld. De splitsing in de Liberale Partij werd uitgebreid behandeld, maar hierbij werd niet het etnische aspect van deze splitsing benoemd. De vertegenwoordigers in de Veiligheidsraad maakten zich erg zorgen om het conflict in Burundi, maar zagen dit vooral als een humanitaire ramp die voor politieke instabiliteit kon leiden. Er is geen melding gemaakt van het feit dat het conflict in Burundi zich afspeelt tussen dezelfde etnische groepen als in Rwanda, de Hutu en de Tutsi. De stroom van vluchtelingen was voor extremistische milities een grote kans om Hutu te verwerven die wraak wilden op Tutsi, maar dit aspect van het conflict in Burundi werd nergens benoemd.

Vanaf begin af aan was de insteek van de VN dat UNAMIR kleinschalig en goedkoop moest zijn. Ondanks de herhaaldelijke oproepen in de *situation reports* dat die omvang niet voldoende was om de situatie in toom te houden, bleef de Veiligheidsraad vasthouden aan dit standpunt. Wekelijks waarschuwde UNAMIR over de oplopende spanningen in Rwanda. De verspreiding van wapens onder burgers, het uitblijven van politieke stabiliteit en de groei van geweldsincidenten waren allemaal aanwijzingen dat de situatie in Rwanda verslechterde. Het rapport van de secretaris-generaal schetste echter een veel rooskleuriger beeld dan uit de informatie van UNAMIR bleek. De Veiligheidsraad omarmde dit beeld en benadrukte zelfs de taak van de secretaris-generaal om te bezuinigen op de vredesmissie. Niemand kon de crash van het vliegtuig van Habyarimana en de gevolgen die dat had voor Rwanda voorspellen. De Veiligheidsraad is echter herhaaldelijk geïnformeerd over de oplopende spanningen en de verslechterende veiligheidssituatie in Rwanda. Zij lieten na om de rapporten van UNAMIR

serieus te nemen en hebben te weinig gedaan om de oplopende spanningen in Rwanda te erkennen en vervolgens gepast daarop te reageren.

Literatuurlijst

Literatuur

Adelman, Howard, en Astri Suhrke, *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience: Early Warning and Conflict Management* (Kopenhagen 1996).

Barnett, Michael N., *Eyewitness to a Genocide: The United Nations and Rwanda* (Ithaca 2012).

Barnett, Michael N., 'The UN Security Council, Indifference and Genocide in Rwanda', *Cultural Anthropology* 12 (1997) 4, 551-578.

Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992* (New York 1992).

Clarke, John N., 'Early Warning Analysis for Humanitarian Preparedness and Conflict Prevention', *Civil Wars* 7 (2007) 1, 71-97.

Dallaire, Roméo, *Shake Hands With the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda* (New York 2003).

Desforges, Alison, 'Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda', *Human Rights Watch and International Federation of Human Rights* 3169 (1999) 189, 1-595.

Grünfeld, Frederik, en Anke Huijboom, *The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders* (Leiden 2007).

Klinghoffer, Arthur, *The International Dimension of Genocide in Rwanda* (Londen 1998).

Kuperman, Alan, *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda* (New York 2001).

McNulty, Mel, 'French arms, war and genocide in Rwanda', *Crime, Law and Social Change* 33 (2000) 1, 105-129.

Melvorn, Linda, *A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide* (Londen 2005).

Melvorn, Linda, 'The Security Council: Behind the Scenes', *International Affairs* 77 (2001) 1, 101-111.

Newbury, Catherine, 'Ethnicity and the Politics of History in Rwanda', *Africa Today* 45 (1998) 1, 7-24.

Piiparinen, Touko, *The Transformation of UN Conflict Management: Producing Images of Genocide from Rwanda to Darfur and Beyond* (Londen 2010).

Prunier, Gérard, *The Rwanda Crisis: History of a Genocide* (Londen 1998).

Thompson, Allan, ed. *The Media and the Rwanda Genocide* (Londen 2007).

Uvin, Peter, 'Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda: Different Paths to Mass Violence', *Comparative Politics* 31 (1999) 3, 253-271.

Zenko, Micah, en Rebecca R. Friedman, 'UN Early Warning for Preventing Conflict', *International Peacekeeping* 18 (2011) 1, 21-37.

Zon, Hans van, 'De blauwhelm die de duivel ontmoette in Rwanda', *Algemeen Dagblad*, 10 december 2019.

Bronnen

Afbeelding voorblad: <https://www.canadashistory.ca/explore/peace-conflict/marching-orders>

Handvest van de Verenigde Naties, via de website van de Verenigde Naties <https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/> (geraadpleegd op 20 december 2019).

Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda, 16 december 1999, via de website van de United Nations Digital Library <https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&cc=Security+Council> (geraadpleegd op 27 november 2019).

Report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, 30 december 1993, via de website van de United Nations Digital Library <https://digitallibrary.un.org/record/197402?ln=en> (geraadpleegd 10 januari 2020).

Resoluties van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties 846, 872 en 893, via de website van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0> (geraadpleegd 10 januari 2020).

Second Progress Report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, 30 maart 1994, via de website van de United Nations Digital Library <https://digitallibrary.un.org/record/197517?ln=en> (geraadpleegd 10 januari 2020).

UNAMIR Weekly Situation Reports, 25 oktober 1993 tot 5 april 1994, via de website van The National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB466/>, (geraadpleegd 1 december 2019).

Verslagen van de vergaderingen van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties 3326, 3337 en 3358, via de website van de United Nations Digital Library <https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&cc=Security+Council> (geraadpleegd op 10 januari 2020).

Voormalige vredesmissies van de Verenigde Naties, via de website van het Department of Peacekeeping Operations <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (geraadpleegd op 6 januari 2020).